

MEDIJI I ZLOČINI

POSTOJE PRAVNE I ZAKONSKE OSNOVE ZA KRIVIČNI PROGON LICA ZA KOJA POSTOJI OSNOVANA SUMNJA DA SU PROPAGANDOM U MEDIJIMA UČESTVOVALE ILI PODSTICALE NA IZVRŠENJE RATNOG ZLOČINA

Problem dokazivanja će biti velik

Vesna Tančica *tužiteljka Posebnog odeljenja za ratne zločine Tužilaštva BiH*

Kazneni progon se temelji na činjenicama, odnosno dokazima o poticanju na zločin, kako u pojedinom ubojstvu, tako i u masovnom zločinu. Zbog toga je svakom tužitelju, i danas i ubuduće, tako potrebna potpora medija

Iz brojnih je izvješća, studija, članaka, vidljivo da su mediji od kraja 80-ih u bivšoj Jugoslaviji postali najvjerniji promicatelji nacionalnih, bolje rečeno, nacionalističkih programa i stranaka. Koncem 1994, specijalni izvjestitelj UN-a Masowitzky, u specijalnom izvješću o medijima ističe da su od početka sukoba informacije o sukobima bile pisane nacionalističkim jezikom i usmjerene na okrivljavanje drugih naroda i da ne iznenađuje što je taj fenomen doveo do užasnih zvjerstava na bojištima i cijelom teritoriju bivše Jugoslavije. Dakle, krivica je na drugog strani, krivi su drugi narodi. Bila je to propaganda, priprema krvavog pira o kojem smo se osvjedočili, posebno u Bosni, Hrvatskoj i na Kosovu. Nesporno je da su mediji korišteni kao ratno oružje za ostvarivanje političkih ciljeva, za osvajanje teritorija silom, ubojstva, mučenja, silovanja. U tom govoru nisu vidjeli ništa nemoralno, pogrešno, jer su slijedili ideje prevladavajućeg morala u čijem su kreiranju i sami sudjelovali. Sustavna uporaba poluinformacija, lažnih informacija, odsutnost medijskih pokrivanja nekih događaja omogućila su da se u neke nacionalne zajednice udahnu mržnja i strah. Mediji su pripremili psihološki teren za narastanje međunacionalne mržnje pretvorivši se u oružje nakon izbijanja rata. Krajem 80-ih i početkom 90-ih godina prošlog stoljeća na prostorima bivše države razbuktao se doista propagandni rat. Mediji su po svojoj naravi i funkciji u to uključeni i upregnuti. Naravno, ne svi i ne svi jednakim intenzitetom, obimom i sadržajem. Rezultanta takvog stanja i opće društvene klime je

bila da je istina postala prva žrtva rata. Medijski rat je vođen kao oblik specijalnog rata u okviru tadašnjih političkih sukobljavanja, antagonizma i priprema vojnih sukobljavanja. Mediji su postali žrtva zlouporaba s obzirom na to da nisu imali vlastite standarde rada niti gospodarsku samoodrživost i političku neovisnost. U nekim slučajevima opredjeljenjem samih urednika i novinara, no u većini slučajeva kao poslušnici vladajućih struktura i vojne vlasti.

U kakvom ponašanju i djelovanju novinara tražiti i nalaziti uporišta i dokaze za kazneni progon osoba koje su pisanom i izgovorenom riječju, izvještavanjem izravno i javno poticale na zločine? Za kazneni progon osoba koje su izravno utjecale na zločin potrebno je utvrditi odnos te osobe prema konkretnom zločinu, njen status u vojno-političkoj strukturi koja je kontrolirala određeni medij. Potrebno je prvo utvrditi status određenog medija, pod čijom je kontrolom bio kad je putem njega poticano na progon ili izvršenje određenog kaznenog djela te status osobe koja je mržnjom putem medija poticala na djelo ratnog zločina. Kazneni progon se treba temeljiti na jasnom razlikovanju zabranjenih oblika govora mržnje i dopuštenih oblika javne rasprave. Kazneni progon treba poticati ozdravljenje društva, ne daljnje sukobljavanje. Kazneni progon se temelji na činjenicama, odnosno dokazima o poticanju na zločin, kako u pojedinom ubojstvu, tako i u masovnom zločinu. Zbog toga je svakom tužitelju, i danas i ubuduće, tako potrebna potpora medija u rasvjetljavanju svakog ratnog zločina. Dolaženje do istine je osnova pravičnog postupka i pravedne sankcije. Slobodna sam izraziti vlastito mišljenje da novinari, pa i mediji za koje pišu, u nemalom broju slučajeva nisu na visini svog inače značajnog zadatka i uloge. Nerijetko se ne razlikuje uloga tužiteljstva od uloge sudova, nedovoljno se shvaća da je tužiteljstvo samo ravноправna stranka u postupku i da sud izriče presude. Opravdane su frustracije žrtava i javnosti zbog

sporosti procesa za ratne zločine, ali temeljita i kompetentna istraga i utemeljena optužnica je najbolja, pa i jedina garancija da će krivce stići ruka pravde. Neophodno je, dakle, fokusiranje i ustrajavanje na univerzalnim pravima i pravičnosti, koji će omogućiti procesuiranje konkretnog ratnog zločina umjesto politiziranja. U ratu u Bosni i Hercegovini ljudi su protjerivani sa svojih ognjišta, protupravno zatvarani, ubijani, mučeni, silovani. Novinari su kroz izgovorenju i pisano riječ, proizvodeći mržnju i strah, postali vojnici s druge strane bojišnice. Njihova je riječ često bila ubojitija od metka. Novinari, urednici i vlasnici medija koji su korišteni kao oružje u ratu, duboko sam uvjereni, podliježu kaznenoj odgovornosti.

Uporišta za takvo moje stajalište imamo u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, ali i u Ženevsкоj konvenciji. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida usvojena je na Općoj skupštini UN-a u prosincu 1948. godine, u članku 3 kaže se da su kažnjivi genocid, dogovor o provođenju genocida, izravno poticanje provedbe genocida, pokušaj genocida i sudioništvo u genocidu. Tako je po prvi put u međunarodnom sporazumu propisana kaznena odgovornost za djelo izravnog i javnog poticanja sprovedbe genocida. U Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima također se propisuje da svaka propaganda rata treba biti zabranjena i da svako pozivanje na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koja predstavlja poticanje na diskriminaciju, nasilje i neprijateljstvo treba biti zakonom zabranjena i sankcionirana.

Kazneni zakon BiH za ratne zločine, odnosno za kaznena djela protiv čovječnosti, vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom inkriminira osobe koje potiču i pozivaju druge da čine ratne zločine. Naime, odredbom članka 176, stavak 4 tog Zakona regulirano je da je kažnjivo organiziranje skupine ljudi i poticanje radi izvršenja kaznenih djela genocida, zločina protiv čovječnosti, zločina protiv civilnog pučanstva, protiv ratnih zarobljenika i ranjenika i bolesnika. Stavak 4 tog članka glasi: Tko poziva ili utječe na počinjenje ovih kaznenih djela (navedenih) kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. Na temelju Kaznenog zakona BiH, djelatnici medija mogli bi eventualno biti procesuirani kao suizvрšitelji u izvršenju kaznenog djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom ukoliko bi se moglo dokazati da je postojao zajednički dogovor više osoba da se počini neko od tih kaznenih djela i da je na temelju teorije podjele rada postojala stvarna i na činjenicama utvrđena uloga novinara kroz javno izgovorenju riječ, kroz izravno poticanje na izvršenje kaznenog djela, odnosno da su radnje svake osobe koja sudjeluje u izvršenju djela tako međusobno povezane da izvršeno djelo i nastala protivpravna posljedica predstavljuju rezultat zajedničkog djelovanja svih sudionika te da je na strani svakog izvršitelja postojala svijest i volja da djeluje s drugima na ostvarenju zajedničkog kriminalnog cilja.

Isto tako, Kaznenim zakonom BiH propisano je da je onaj tko drugog s umišljajem potiče da učini kazneno djelo kaznit će se kao da ga je sam počinio i općeprihvaćeno stajalište teorije i prakse je da poticanje može biti izvršeno svakim sredstvom i djelatnošću kojima se može utjecati na volju drugoga u izvršenju kaznenog djela. Želim naglasiti da je sa stajališta štava, kao i sa stajališta djelatnika pravosuđa, osobito tužitelja, od posebnog interesa mogućost kaznenog progona zbog govora mržnje kao progona određene grupe osoba. Velik broj osoba je iz razloga nacionalne i vjerske pripadnosti, obiteljskih okolnosti ili političkog uvjerenja doživljavalо i doživljava i danas govor mržnje prenošen medijima kao progon sebe i grupe ljudi kojoj pripada. Na kraju, mišljenja sam da bi pojedine države, ali i cjelokupna međunarodna zajednica, poučene tragičnim iskustvima zloupotabe medija i sredstava informiranja diljem svijeta trebale raditi na donošenju regulative koja će striktno definirati rad medija i onemogućiti njihovu zloupotabu u ratovima i oružanim sukobima. Dakle, po mom sudu, postoje i pravne i zakonske osnove za kazneni progon osoba za koje postoji osnovana sumnja da su propagandom u medijima sudjelovale ili poticale na izvršenje djela ratnog zločina. Problem dokazivanja će biti velik, ali on je prisutan i kod drugih djela ratnog zločina. On se ogleda u nedostupnosti dokaza koji se u velikoj mjeri nalaze u susjednim državama, u dvojnom državljanstvu i u sve manjoj spremnosti svjedoka da svjedoče u predmetima ratnog zločina.